

AL 48 §: Avioeron jälkeinen elatusapu Suomessa

Aviovarallisuus- ja jäämistöoikeus ONOM1004
ON-työ/Tutkielma

Laatija(t):
Anna Saario

3.4.2024

ON-työ / Tutkielma

Oppiaine: Oikeustiede

Tekijä(t): Anna Saario

Otsikko: Avioeron jälkeinen elatusapu Suomessa

Ohjaaja(t): Tuulikki Mikkola

Sivumäärä: 22 sivua

Päivämäärä: 3.4.2024

Tutkielmai tarkoituksena on käsitellä harvinaista ilmiötä suomalaisessa oikeuskäytännössä, eli avioeron jälkeen maksettavaa elatusapua. Selvitän ensin miten puoliset voivat keskenään sopia maksettavasta elatusavusta ja mitä ongelmia siihen voi liittyä. Suomessa aviopuolisot voivat nimittäin tehdä keskenään sopimuksia aivan kuten muutkin, mutta näihin sopimuksiin ei ole olemassa mitään erikoissääntelyä. Tämän lisäksi tarkennan avioeron jälkeen maksettavan elatusavun sisältöä selvittäen elatustuomion edellytyksiä, syy-yhteyden vaatimusta sekä sitä, miten elatusvelvollisuus avioeron jälkeen toteutetaan.

Tutkielma on lainopillinen (oikeusdogmaattinen), joten keskityn pääsääntöisesti voimassa olevan avioliittolain elatussäännösten sisältöön sekä korkeimman oikeuden ratkaisuihin. KKO:n ratkaisuiden ja etenkin niiden perusteluiden avulla pystyn osoittamaan, miten avioeron jälkeiseen elatusapuun suhtaudutaan Suomessa. Kokonaiskuvan hahmoittamiseksi vertailen myös hieman oikeuskäytäntöä Ruotsin oikeuskäytännön kanssa. Tämä on erityisen tärkeää sen takia, että aiheesta on verrattain vähän tutkimusta, lainsäädäntöä ja oikeuskäytäntöä, jolloin perusteluilla voi olla merkittävä rooli ratkaisutoiminnassa.

Avioliiton aikana elatusvelvollisuudesta tulee harvemmin erimielisyyksiä, mutta kuten useissa perhe- ja varallisuus oikeudellisissa teemoissa, konkretisoituvat ongelmat vasta eron tai kuoleman kohdalla. Tutkielmani osoittaa, että sopimusoikeudelliset teesit, etenkin oikeustoimilain pätemättömyysperusteet ovat vaikeasti sovitettavissa aviopuolisoiden välisiin sopimuksiin. Lisäksi tutkielmastani ilmenee, että edellytykset avioeron jälkeiselle elatusavulle ovat todella tiukat. Loppupäätelmä työssäni onkin, että avioeron jälkeiseen elatusapuun suhtaudutaan erittäin harvinaisena ilmiönä, eikä sitä oikeastaan edes haluta ottaa osaksi suomalaista oikeuskulttuuria.

Asiasanat: avioliittolaki, elatusapu, elatusvelvollisuus, puolison elatus, elatussopimus, elatustuomio, avioero

Sisällys

AL 48 §: Avioeron jälkeinen elatusapu Suomessa.....	I
Lähteet.....	IV
Lyhenteet	VI
1 Johdanto	1
1.1 Tutkielman tausta.....	1
1.2 Tutkimuskysymykset ja aiheen rajaus	4
1.3 Metodit ja rakenne.....	4
2 Elatusapu avioeron jälkeen	5
2.1 Elatusjärjestelmän lähtökohdat.....	5
2.2 Puolisoiden välinen elatussopimus	6
2.2.1 Elatussopimuksen muuttaminen	8
2.2.2 Elatussopimuksen pätemättömyys.....	9
3 Tuomioistuimen määräämä elatusapu.....	12
3.1 AL 48 §: Elatustuomion edellytykset	12
3.1.1 Pääsääntö: Itsensä elättämisen periaate	13
3.1.2 Syy-yhteyden vaatimus	14
4 Elatusavun maksutavat.....	16
4.1 Kerralla kaikki vai toistuvat suoritukset loppuelämän ajan?.....	16
4.1.1 Kehittyvä oikeuskäytäntö: edellytykset yhä tiukempia?	17
4.1.2 Katse eteenpäin: KKO:n ratkaisujen ennakkotapausarvo	18
4.2 Elatustuomion muuttaminen.....	20
5 Johtopäätöksiä.....	22

Lähteet

Kirjallisuus

Agell, Anders – Brattström, Margareta. Äktenskap & Samboende. 7e upplagan.
Iustus Förlag, Juridiska Föreningen i Uppsala 2022, s. 77

Gottberg, Eva: Avioliitto. Puolison elatus. KKO 2004:104 Oikeustapauskommentti.
Lakimies 6/2005 s. 949–955. ([www-edilex.fi/artikkelit/27340005](http://www.edilex.fi/artikkelit/27340005),
Luettu 16.4.2024)

Gottberg, Eva: Yksityinen elatus. Teoksessa Mistä jääkaappi täyttyy – Yksityisen ja
julkisen elatuksen ongelmia.
Helsingin Yliopisto, Helsinki 1994, s. 13–40

Hirvonen, Ari: Mitkä metodit? Opas oikeustieteen metodologiaan.
Yleisen oikeustieteen julkaisuja 17. Helsinki 2011. s. 21–22

Kangas, Urpo: Perhevarallisuusosoikeus. 3., uudistettu painos.
Alma Talent 2018

Kangas, Urpo: Perhe- ja jäämistöoikeuden perusteet. 3., uudistettu painos.
Alma Talent 2023

Lohi, Tapani: Aviovarallisuusosoikeus 2., uudistettu painos.
Alma Talent 2023

Mikkola, Tuulikki: Oikeustoimilain pätemättömyysperusteet ja avioehtosopimus.
Edilex 2024/3 s. 9. Asiantuntija-artikkeli. (www.edilex.fi/artikkelit/32508,
Luettu 20.4.2024)

Mikkola, Tuulikki: Parisuhde, varallisuus ja sopimukset
Alma Talent 2021

Pylkkänen, Anu: Puolison elatus sukupuolittuneena ilmiönä. Teoksessa Mistä
jääkaappi täyttyy – Yksityisen ja julkisen elatuksen ongelmia.
Helsingin Yliopisto, Helsinki 1994, s. 133–147.

Saarnilehto Ari: Sopimusoikeuden perusteet. 8., uudistettu painos.

Alma Talent 2018. s. 115–125

Välimäki, Pertti: Osituksen sovittelu avioeroon perustuvassa toimitusosituksessa.

Lakimiesliiton kustannus 1995. s. 67–70

Internet-lähteet

Pääkkönen, Hannu (2013) Tasoittuvatko ajankäytön sukupuolittaiset erot Suomessa?

Teoksessa Marjut Pietiläinen. toim. Helsinki: Tilastokeskus. (Viitattu 3.5.2024)

Suomen virallinen tilasto (SVT): Ajankäyttö (verkojulkaisu) ISSN=2954-1395.

Helsinki: Tilastokeskus (Viitattu: 3.5.2024)

Oikeustapaukset

KKO 1992:33

KKO 1993:78

KKO 2004:104

KKO 2010:3

KHO 2004:62

KHO 2004:63

Kouvolan HO 25.09.2013 713

NJA 1998 s.

Virallislähteet

HE 62/1986 vp

Lyhenteet

AL	Avioliittolaki (234/1929)
HolhTL	Laki holhoustoimesta (442/1999)
OikTL	Laki varallisuus oikeudellisista oikeustoimista (228/1929)
KKO	Korkein oikeus
KHO	Korkein hallinto-oikeus

1 Johdanto

1.1 Tutkielman tausta

Yhteiskunta ja maailma muuttavat jatkuvasti muotoaan, jolloin myös käsitys avioliitosta ja perheestä, sekä niiden tehtävistä ovat muuttuneet. Vaikka ajatukset avioliitosta ovat viimeisen vuosikymmenen aikana modernisoituneet, ei aviopuolisoiden laintasoinen elatusvelvollisuus toisiaan kohtaan ole kadonnut minnekkään. Näin ollen avioliitto voidaan yhä nähdä taloudellisena yhteenliittymänä aviopuolisoiden välillä. Yksityisoikeudellisilla säännöksillä pyritään suojaamaan usein tietoisesti heikompaa osapuolta, eikä Avioliittolaki (234/1929) ole tästä poikkeus. Avioliittolain säännökset asettavat nimittäin vahvemmalle osapuolelle tiukempia ja jopa pakottavia velvoitteita. Tämä periaate näkyy varsin vahvasti etenkin elatusvelvollisuuden sääntelyssä.¹ Pääsäännön mukaan elatusvelvollisuus alkaa vihkihetkellä ja päättyy avioeron tullessa lainvoimaiseksi tai puolison kuollessa.²

AL 4 luku säätelee aviopuolisoiden velvollisuutta *osallistua perheen yhteiseen talouteen ja puolisoiden elatukseen*. Pääsääntöisesti tämä tarkoittaa sitä, että *molempien on otettava kykynsä mukaan osaa perheen yhteisestä taloudesta ja toistensa elatuksesta huolehtimiseen*. Säännösten tarkoituksena on turvata se, että puolisoiden elintaso on avioliitossa sama – välittämättä siitä tavasta, millä he täyttävät velvollisuutensa. Lainmukaisen osallistumisvelvollisuutensa puoliso voi täyttää paitsi tuloilla, myös työsuorituksilla. Yksityisoikeudellisen elatusvelvollisuuden tarkoituksena ei ole taata minimielatusta, vaan elatuksen taso määräytyy aviopuolisoiden tulojen ja muun varallisuuden perusteella. Avioliiton aikana puolisoiden keskinäisen elatusvelvollisuuden tarkoituksena on näet taata molemmille puolisoille samanlainen elintaso – puolisoiden on tarkoitus olla yhdenvertaisia suhteessa toisiinsa.³

Tässä tutkielmassa on tarkoituksena keskittyä nimenomaisesti avioliiton jälkeiseen elatusapuun, mutta selkeyden vuoksi on mainittava, että sitä voidaan suorittaa jo avioliiton aikana erilaisten syiden johdosta. Elatusavun suorittamisvelvollisuus avioliitossa voi syntyä ensinnäkin sillä perusteella, että puoliso laiminlyö elatusvelvollisuutensa – esimerkiksi niin, että ansiotöissä käyvä puoliso ei huolehtisi ruoan tai hygieniatarvikkeiden ostamisesta kotiin jääneelle puolisolle tai ei ylipäättänsä antaisi rahavaroja niin, että ne riittäisivät yhteisestä

¹ Kangas 2019, Perhevarallisuusosoikeus, s. 54.

² Mikkola 2021, Parisuhteet, varallisuus ja sopimukset, s. 56.

³ Lohi 2023: Aviovarallisuusosoikeus, s. 331.

taloudesta huolehtimiseen. Toisinaan elatusapua suoritetaan myös sillä perusteella, että puoliset joutuvat välirikon takia muuttamaan erilleen.⁴

Suomalaisessa oikeudessa avioero tapahtuu varsin nopeasti. Avioeroprosessin voi käynnistää yhdessä, tai vaihtoehtoisesti toinen puolisoista voi käynnistää sen yksin. Avioeroa koskeva oikeudenkäynti on kaksivaiheinen, jolloin onkin luontevaa puhua avioeron I-vaiheesta ja avioeron II-vaiheesta. I-vaiheessa oikeudenkäynti tulee vireille, jolloin samanaikaisesti käynnistyy myös harkinta-aika. Harkinta-ajan pituus on kuusi kuukautta, jonka aikana puoliset voivat esimerkiksi yrittää sopia riitansa ja jatkaa yhdessä asumista. Puolisot voivat normaalitapauksissa saada avioeron vasta harkinta-ajan jälkeen.⁵ Harkinta-ajan kuluttua puoliset voivat vaatia avioeroa toisistaan ja tätä nimitetäänkin usein II-vaiheen vaatimukseksi.⁶ Täten puoliset pääsevät pääsääntöisesti eroamaan toisistaan noin kuuden kuukauden aikana, jonka jälkeen aviovarallisuussuhde purkautuu, eikä heidän periaatteessa tarvitse olla enää minkäänlaisissa tekemisissä toistensa kanssa. Kuten jo aikaisemmin esitetty, avioliiton elatusvelvollisuus päättyy avioeron tullessa lainvoimaiseksi, joten elatusvelvollisuus esiintyy vielä harkinta-ajan ollessa käynnissä. Toisaalta harkinta-aika on verrattain lyhyt aika. Etenkin eroa edeltäneen avioliiton ollessa pitkäkestoinen, on mielestäni kuusi kuukautta verrattain lyhyt aika esimerkiksi työllistymiseen ja elämän uudelleen järjestelyyn.⁷

Suomi on vuonna 2024 verrattain tasa-arvoinen maa, eikä avioliitto toteuta enää sen alkuperäistä tarkoitusta elatusinstituutiona (muuten kuin AL:n elatussääntelyn valossa). Tällä tarkoitan sitä, että yhä useammassa perheissä puolisoitten työt ja tulot jakautuvat tasaisesti, eikä useimmiten järjestelynä ole enää se, että toinen jäisi kotiin ja toinen toisi elannon perheelle. Tästä huolimatta näen kuitenkin useita ongelmia puolisoitten välisessä elatusvelvollisuudessa, etenkin tilanteissa joissa toinen puoliso on kotiin jäämällä mahdollistanut toiselle uran luomisen tai unelmien tavoittelemisen – omalla kustannuksellaan, mikäli avioliitto päättyy eroon. Kysymyksessä on ongelma myös tasa-arvon kannalta, sillä tavallista on yhä se, että nainen on kotiin jäävä osapuoli. Relevanttia ei oikeastaan ole itselleni se, kuinka usein elatuskanteita tosiasiansa päädytään ajamaan oikeuteen, tai onko avioliiton jälkeisellä elatusavulla

4 Lohi 2023, Aviovarallisuus-oikeus, s. 331

5 Ks. lisää esim. Kangas 2018, Perhevarallisuus-oikeus: ”Harkinta-aikaa ei tarvita esim. niissä tapauksissa, kun avioliiton solmimiselle on alun perin ollut esteitä, kuten se, että avioliiton solmineet olisivat sisaruksia, tai mikäli puoliset ovat asuneet toisistaan erillä jo kahden vuoden ajan.”

6 Kangas 2018, Perhevarallisuus-oikeus, s. 46.

7 Esimerkiksi Yhdysvalloissa avioeroa voi osavaltiosta riippuen edeltää jopa kahden vuoden pakollinen asumusero, jonka aikana elatusvelvollisuus jatkuu. Tämän aikana on jo kohtuullista odottaa, että elatusapua kaipaava puoliso saa asiansa järjestykseen, esim. uudelleen kouluttautumalla tai työllistymällä.

tosiasiallista merkitystä, ovathan naiset erittäin usein kouluttautuneita ja työelämässä. Kyse on enemmänkin olemassa olevasta mahdollisuudesta vaatia elatusapua, mitä ei mielestäni tule oikeudestamme hävittää.

Oma inspiraationi tutkielman tekemiseen kyseisestä aiheesta perustuu siihen, että mielestäni on kohtuutonta, että (useimmiten nainen) tulisi ”rangaistetuksi” siitä, että on päättänyt jäädä kotiin, tai olosuhteiden pakosta jäänyt kotiin esimerkiksi hoitamaan lapsia. Useimmiten tällainen päätös syntyy myös yhdessä tuumin ja yhteisen edun vuoksi, sekä se saatetaan tehdä esimerkiksi ulkomaan työkuvioiden takia. Klassikkoesimerkki tilanteesta on NHL –pelaajan tai muun huippu-urheilijan kanssa naimisissa oleminen. Tällaisessa avioliitossa muutetaan usein eri valtioiden välillä, ja työllistyminen voi olla vaikeaa erilaisten lupien tai muuttamisen ennakoimattomuuden takia. Etenkin jos kuvioissa on mukana lapsia, saattaa olla perusteltua jäädä kotiin sen takia, ettei lasten päivähoito vaihdu jokaisen muuton kohdalla. Puolisot ovat myös saattaneet yhdessä sopia, että ensin keskitytään toisen uraan, jonka jälkeen on toisen vuoro. Rakastuneena on vaikeaa ajatella kymmenien vuosien päähän, jolloin itseään on vaikeampi suojella mahdollisen eron varalta. Mikäli eroon sitten päädytään, voi esimerkiksi työelämään takaisin pääseminen olla hankalaa, useiden kotona vietettyjen vuosien jälkeen. Tätä tilannetta ei edes aina muuta se, että puolisoilla olisi korkeakoulututkinto, sillä pitkä aukko ansioluettelossa on aina negatiivinen asia työnantajan silmissä. Tällöin voi syntyä tilanne, että korkeakoulutettu ihminen ei saa koulutustaan vastaavaa työtä, ja joutuu täysin epämieluisiin työtehtäviin vain mahdollistaakseen toimeentulonsa. Myös eläkekertymä on pienempi kotona vietettyjen vuosien takia.

Avioliittoon ei tule astua maalatun piruja seinälle tai varmistellen omaa taloudellista pärjäämistä mahdollisen eron sattuessa, mutta koen ongelmalliseksi syntyvän epävarmuuden omasta tulevaisuudesta, mikäli toinen puolisoista päätyy viettämään useampia vuosia kotona, yhteisen hyvän – kuten lasten vuoksi. Suomen oikeuskäytännössä (verrattaen esimerkiksi Yhdysvaltojen tai Sveitsin kanssa) ei avioliiton jälkeinen elatusapu ole minkäänlainen pääsääntö tai itsestäänselvyys saada.

1.2 Tutkimuskysymykset ja aiheen rajaus

Tämän tutkielman aihepiirinä toimii AL:n mukainen aviopuolisoiden välinen elatusvelvollisuus. Puolisolle tuomittava elatus toki käsitteellisesti ylittyy myös puolison oikeuteen saada elatusapua avioliiton aikana häiriötilanteissa, mutta tässä tutkielmassa painopiste on avioliiton jälkeen tapahtuvassa elatusavussa, sillä elatus aiheuttaa harvemmin ongelmia ennen ero- tai riitatilannetta.

Tutkielman tavoitteena on selvittää avioeron jälkeiseen elatusapuun liittyviä kysymyksiä. Tutkielma on yksityisoikeudellinen, joten olen rajannut pois julkisoikeudelliset elatussäännökset.

Tutkielman tavoitteisiin pyrin vastaamaan seuraavien tutkimuskysymyksiä avulla: 1) Miten aviopuolisot voivat keskenään sopia avioeron jälkeen maksettavasta elatusavusta – mistä esimerkiksi voidaan jo ennakkollisesti sopia ja minkälaisia muutoksia voidaan tehdä? 2) Milloin, millaisissa tilanteissa ja minkälaisin perustein tuomioistuimien voi määrätä toisen puolisoista suorittamaan elatusapua vielä lainvoimaisen avioeron jälkeen.

1.3 Metodit ja rakenne

Tutkielman metodina on käytetty lainoppia. Lainopillinen metodi tutkii voimassa olevan oikeuden sisältöä.⁸ Tutkielmassa on myös käytetty vertailevaa metodologiaa, sillä sen avulla pystyn konkretisoimaan elatusavun maksamisen tiukkoja edellytyksiä Suomen ja Ruotsin oikeuskäytännön välillä. Lähdeaineistona tässä tutkielmassa käytetään lainsäädäntöä, oikeuskirjallisuutta sekä oikeuskäytäntöä.

Tutkielma alkaa melko pitkällä johdantokappaleella, jossa tarkoituksena on esitellä Suomen oikeuden nykytilaa elatussäätelyssä sekä pohjustaa elatusavun maksaminen avioliiton aikana, jotta elatusavun maksamiseen avioeron jälkeen saataisiin jonkinlainen pohjustus. Pidän perusteltua aloittaa esittämällä aviopuolisoiden keinot sopia elatusavusta, sillä toivottavaa yleisesti ottaen olisi, että puoliset ensin sopisivat keskenään asioista, ennen asioiden viemistä tuomioistuimeen. Tämän jälkeen tarkastelen elatustuomiota, sen edellytyksiä ja oikeuskäytäntöä laajemmin. Lopetuskappaleessa kerron tekemistäni johtopäätöksistä ja kritiikistä, jota avioeron jälkeisestä elatusavusta on esitetty.

⁸ Hirvonen 2011: Mitkä metodit s. 21–22.

2 Elatusapu avioeron jälkeen

2.1 Elatusjärjestelmän lähtökohdat

Suomessa tunnetaan oikeastaan vain yksi elatusvelvollisuus aikuisten välillä, joka on aviopuolisoiden velvollisuus elättää toisiaan – avioliiton aikana. Järjestelmämme perustuu siihen, että puolison elatusvelvollisuus, samoin kuten oikeus saada elatusta lakkaa – tai ainakin muuttuu sisällöltään olennaisesti avioeron myötä.⁹ Tämän jälkeen vallitsee itsensä elättämisen periaate. Tämä pääsääntö ei ole ehdoton, sillä puoliset voivat joko sopia siitä toisin, tai mikäli yhteisymmärrykseen ei päästä, on (edellytysten täytyessä) puolisoilla oikeus saada toiselta puolisoilta elatusapua.

Toki mainittava on, että vaikka avioliittolain mukaiset edellytykset sinänsä täytyisivätkin, on suomalaisessa oikeuskäytännössä katsottu, ettei avioero itsessään ole peruste elatusavun maksamiselle.¹⁰ Se, ettei avioero itsessään ole peruste elatusavun maksamiselle ilmentää avioeron jälkeen maksettavan elatusavun tiukkoja kriteereitä. Tällä tarkoitetaan syy-yhteyden vaatimusta, eli vaaditaan että heikko elatuskyky johtuu nimenomaan avioliitosta, eikä esimerkiksi siinä itselle tapahtuneista asioista, kuten sairastumisesta. Onkin todettavissa, että avioeron jälkeen maksettava elatusapu on ehdottoman poikkeuksellinen tilanne, johon päätyminen edellyttää erityisiä perusteita.

Ennen sukeltamista syvään päähän puolisojen välisten elatussopimusten osalta, on todettava, että puolisojen välisiä varallisuuseroja pyritään tasoittamaan jo avioehtosopimuksen sovittelun keinoin, mikäli huomataan, että normaali ositus johtaisi kohtuuttomaan lopputulokseen.¹¹ AL 103 b 1 §:n mukaan sovittelu edellyttää kahta edellytystä. Näitä edellytyksiä ovat pääsääntöjen mukaan toimitetun osituksen perusteeton etu toiselle osapuolelle tai kohtuuttomuus.

Osituksen perusteettomalla edulla tarkoitetaan yleensä sellaista tilannetta, että toinen olisi epäoikeudenmukaisin tavoin rikastumassa avioliiton takia. Kohtuuttomuus voi ilmetä monellakin takaa, mutta esimerkkinä toimii hyvin tilanne, jossa toinen puolisoista olisi avioehtosopimuksen johdosta jäämässä vain oman, vähäisen omaisuutensa varaan.¹² Sovittelun

⁹ Lohi 2023, Aviovarallisuus oikeus s. 327.

¹⁰ KKO 2004:104. Tapauksessa edellytettiin syy-yhteyttä avioliiton ja elatuskyvyttömyyden välillä.

¹¹ Ositus on toimenpide, jossa avioliiton aikainen varallisuussuhde puretaan lopullisesti. Ks. lisää osituksesta esim. Lohi 2023, Aviovarallisuus oikeus tai Aarnio – Kangas 2010, Perhevarallisuus oikeus.

¹² Lohi 2023: Aviovarallisuus oikeus s. 662.

edellytyksiä tarkastellaankin näiden kahden edellytyksen varassa, jolloin ne on myös ymmärrety itsenäisiksi ja siten toisistaan erillisiksi perusteiksi. Tällöin, mikäli ositusta päädytään sovitteluun kohtuuttomuuden perusteella, voidaan jo saada aikaiseksi tilanne, ettei puoliso voi pyytää elatusapua tuomioistuimelta ainakaan sillä perusteella, että hänellä ei olisi itsenäistä elatuskykyä avioliiton aikana. Palaamme kuitenkin vielä tarkemmin elatustuomioihin ja niiden edellytyksiin luvussa kolme.

Avioehtosopimuksen sovittelu takaa kuitenkin vain ”minimielatuksen”, eli senkään avulla ei ole tarkoitus rikastua (tai edes saada samaa elintasoa kuin avioliiton aikana). Sovitteluperuste ”perusteettoman edun saaminen” sopiikin mielestäni hyvin suomalaiseen oikeuskulttuuriin. Avioliitosta ei ole tarkoitus saada palkintoa, eikä sitä tule solmia taloudellisen edun saamisen takia. Toki avioliiton aikana voi hyötyä paremmasta elintasosta, mutta kuten muissakin tässä tutkielmassa käsittelemissäni asioissa, ongelmat konkretisoituvat vasta avioerohetkellä.

Perti Välimäki on kritisoinut sovittelun kahta erillistä perustetta, ja hänen mukaansa sovittelulle tulisi ymmärtää vain yksi edellytys, joka olisi kohtuuttomuus.¹³ Tähän mielipiteeseen on helppo yhtyä, sillä kohtuuttomuutta voidaan katsoa monesta näkökulmasta: taloudelliseen ahdinkoon joutuminen avioliiton jälkeen tuntuu kieltämättä kohtuuttomalta, etenkin tapauksissa kun puoliso on omalla toiminnallaan esimerkiksi mahdollistanut toisen uran. Toisaalta olisi myös varsin kohtuutonta joutua luovuttamaan puolet omaisuudestaan toiselle osapuolelle, vain solmitun avioliiton takia.

2.2 Puolisoiden välinen elatussopimus

Suomessa aviopuolisot saavat tehdä varsin vapaasti sopimuksia keskenään, eikä solmitulla avioliitolla katsota pääsääntöisesti olevan suurempaa vaikutusta asiaan. Aviopuolisoiden sopimukseteko-oikeutta rajoittaa lähinnä AL 33.2 §, jonka mukaan puolisot voivat tehdä sopimuksia keskenään kuten muutkin, ottaen kuitenkin huomioon mitä AL 3 luvussa säädetään.¹⁴ Puolisot voivat siis varsin vapaasti tehdä sopimuksia keskenään, eikä elatusavusta sopiminen ole poikkeus. Itseasiassa elatusavun maksamisesta tehtävää sopimusta pidetään jopa toivottavana ja ensisijaisena keinona ennen oikeustaisteluun lähtemistä. Elatusvelvollisuuden voi sopia tulemaan voimaan heti, tai siinä voidaan myös määrätä eri ajankohdasta. Tällainen ajankohta voi esimerkiksi olla silloin, kun avioero tai laitoshoitoon joutuminen toteutuu.

¹³ Välimäki 1995, Osituksen sovittelu avioeroon perustuvassa toimitusosituksessa s. 67–70.

¹⁴ Avioliittolain II osan 3 luku koskee avioehtosopimuksia ja puolisoiden välisiä lahjoja.

AL 50.1 § oikeuttaa puoliset sopimaan keskinäisestä elatusavusta ja säännös koskee samalla tavalla niin avioliiton aikana kuten sen jälkeenkin maksettavaa elatusapua. Sopimus elatusavun maksamisesta on tehtävä kirjallisesti ja esitettävä jommankumman puolison kotipaikan hyvinvointialueen vahvistettavaksi. AL 50.3 §:n mukaan ennen sopimuksen vahvistamista hyvinvointialueen on harkittava, mikäli sopimusta voidaan pitää kohtuullisena ottaen huomioon puolison elatuksen tarve, toisen puolison maksukyky sekä muut asiaan vaikuttavat seikat. Sopimukselle ei ole asetettu mitään muita sisältövaatimuksia.

Huomionarvoista on se, ettei AL 50 §:ää pidetä varsinaisena muutosäännöksenä, vaan vahvistamatonkin sopimus – oli se sitten kirjallinen tai suullinen, sitoo sen osapuolia. Puoliso on sopimuksen perusteella velvollinen suorittamaan elatusapua, eikä pääsääntöisesti muita toimenpiteitä tarvita. Täten elatukseen oikeutettu puoliso voi esimerkiksi vaatia kanteella sopimuksen mukaista suoritusta toiselta puolisoilta, tämän laiminlyödessä sopimusvelvoitteensa. Lainkohdassa asetetut määräykset saavat merkitystä sopimuksen täytäntöönpanokelpoisuutta arvioitaessa. Tämä siksi, että mikäli elatussopimusta haluttaisiin käyttää suoraan ulosottoperusteena, tulisi sille saada hyvinvointialueen vahvistus, joka edellyttää kirjallisen muodon käyttämistä. Aviopuolisoiden välinen laaja sopimusvapaus ilmenee edellä esitetyn mukaisesti niin vähäisillä määrämuotoedellytyksillä, mutta myös sisällöllisin seikoin. Aviopuolisot voivat nimittäin keskenään pätevästi sopia lainmukaista pienemmästä tai suuremmasta elatusavusta, tai elatusapua voi sitoutua maksamaan sellainen puoliso, joka ei oikeasti olisi siihen velvollinen.¹⁵

Vaikka tarkoituksena ei ole käsitellä avioliiton aikaisia elatussopimuksia, todettakoon se, että puolisoitten yksityisoikeudellinen elatusvelvollisuus avioliiton aikana on pakottavaa oikeutta. Mikäli puoliset olisivat siis menneet sopimaan siitä, että toinen luopuu oikeudestaan saada elatusta avioliiton aikana, ei sitä pidettäisi pätevänä. Vaikka itse elatusvelvollisuutta ei ole mahdollista kumota sopimuksin, (ainakaan oikeudellisesti sitovin tavoin) voivat puoliset edellä mainituin tavoin kuitenkin sopia elatuksen tasosta. Tällainen sopimus on lähtökohtaisesti sitova, ja sitä voidaan myös muuttaa sen ollessa kohtuuton AL 51 §:n nojalla.¹⁶

¹⁵ Lohi 2023, Aviovarallisuus-oikeus, s. 342–343.

¹⁶ Kangas 2018, Perhevarallisuus-oikeus, s. 56.

2.2.1 Elatussopimuksen muuttaminen

Se, että puoliset ovat kerran sopineet elatusavun maksamisesta avioeron jälkeen, ei tarkoita sitä, että sopimus olisi koskematon ja lopullinen. AL 51 §:n mukaisesti tuomioistuimen päätöstä tai puolisoitten tekemää sopimusta elatusavun suorittamisesta voidaan muuttaa, jos sitä on muuttuneiden olosuhteiden vuoksi pidettävä aiheellisena.

Elatussopimuksen muuttamisen tarve syntyy esimerkiksi alkuperäisen tai myöhemmin syntyneen kohtuuttomuuden takia. Esimerkiksi ratkaisussa KHO 2004:63 aviopuolisoitten solmimaa elatussopimusta ei voitu pitää kohtuullisena, kun huomioon otettiin vähemmän ansaitsevan puolison elatuksen tarve ja enemmän ansaitsevan puolison maksukyky. Tapauksessa katsottiin, että kotona asunut vaimo suorituu itsensä elättämisestä oman eläkkeensä avulla, niin ettei hän tarvitsisi elatusta hoitolaitoksessa asuvalta puolisoiltaan. Aviomiehen, joka tapauksessa oli elatusvelvollinen, puolestaan katsottiin tarvitsemaan tulojaan sairautensa hoitoon, vaikka hänellä oli suurempi eläke kuin vaimollaan. Hoitolaitoksessa asunut puoliso olisi nimittäin tarvinnut lisätoimeentulotukea, mikäli puolisoille olisi yhä maksettu elatusapua. Tämä ilmentää hyvin jo aikaisemmin lausuttua – puolison tulee olla tarpeeksi varakas maksamaan elatusapua, eikä elatusavun maksamisen takia tulisi joutua turvautumaan sosiaaliturvaan. Ratkaisu KHO 2004:62 tarkentaa hyvin kohtuullisuuden vaatimusta. Vaikka tapauksessa ei varsinaisesti ollut kyseessä elatussopimuksen kohtuullisuusvaatimuksen täytyminen, totesi KHO kuitenkin ratkaisutekstissään, että AL:n kohtuullisuusvaatimukseen lukeutuu muun ohella se, että elatusapua suorittavan puolison tulee olla elossa sopimuksen vahvistamisajankohtana.¹⁷ Toisaalta Kouvolan hovioikeuden ratkaisussa HO/713 vuonna 2013 päädyttiin katsomaan, että puolisoitten välinen elatussopimus oltiin tarkoitettu olemaan voimassa toistaiseksi, eikä kantajan elatuskyvyssä tapahtunut muutos eläkkeelle jäämisen takia ollut niin oleellinen, että se olisi antanut aiheutta elatussopimuksen muuttamiselle.

¹⁷ Ks. lisää KHO 2004:62: ”Sopimus on esitettävä sosiaalilautakunnan vahvistettavaksi, ja lautakunnan on ennen vahvistamista harkittava sopimuksen kohtuullisuus. Pykälän 2 momentin maininta sopimuksen kohtuullisuudesta ottaen huomioon muun ohessa puolison maksukyky tarkoittaa samalla, että elatusapua suorittavan puolison tulee olla elossa sopimuksen vahvistamisajankohtana.”.

2.2.2 Elatussopimuksen pätemättömyys

Kuten mitkä tahansa sopimukset riippumatta sen osapuolista, voivat myös aviopuolisoiden välillä tehdyt sopimukset osoittautua pätemättömiksi. Ensiksi on kuitenkin todettava, että Holhoustoimilain (442/1999) 23 §:n mukaisesti oikeustoimikelpoisuuden puuttuminen aiheuttaa useimmissa tapauksissa pätemättömyyden, sillä henkilö jonka oikeustoimikelpoisuutta on rajoitettu, ei useimmissa tapauksissa voi itse tehdä sopimuksia tai muita oikeustoimia, ellei laissa toisin ole säädetty.¹⁸

Kysymys siitä, miten elatussopimus voi olla pätemätön, mikäli sillä ei edes ole varsinaisia määrämuotovaatimuksia on toki varsin relevantti. Aviopuolisoiden välinen elatussopimus ei kuitenkaan osoittaudu pätemättömäksi sen takia, että se ei täyttäisi vaatimuksia määrämuodon osalta, vaan kysymys pätemättömyydestä nousee esille useimmiten ikävemmässä asiayhteydessä. Esiintyy nimittäin tilanteita, kun puoliso vetoaa siihen, että olosuhteet sopimuksen syntyhetkellä ovat olleet epäasianmukaiset, jolloin (erityissääntelyn puuttuessa) Oikeustoimilain (228/1929) kolmannen luvun pätemättömyysperusteet voivat tulla sovellettaviksi.¹⁹

On myös relevanttia arvioida, kuinka OikTL:n pätemättömyysperusteet sopivat avioliiton aikaisiin sopimuksiin. OikTL sääntelee perinteisesti varallisuus oikeudellisia toimia, jolloin jokin erityislaki voisi sopia aviopuolisoiden välisiin sopimuksiin paremmin, sillä aviopuolisoiden suhde on luonteeltaan täysin erilainen, mitä kahden autokauppoja tekevän kaveruksen. Toistaiseksi kuitenkin mennään samalla sääntelyllä.

Seuraavaksi esittelen tiivistetysti OikTL:n pätemättömyysperusteita ja annan niistä käytännönläheisiä esimerkkejä konkretisoidakseni näiden ilmenemistä avioliitossa. Todettakoot kuitenkin ensin, että sopimusoikeuden lähtökohta on pääsäännön mukaan se, että sopimukset tehdään vapaasta tahdosta, eikä toista osapuolta saa pakottaa sopimukseen.²⁰

OikTL 28 §:n mukaan oikeustoimi, jonka tekemiseen joku on oikeudenvastaisesti pakotettu, ei sido pakotettua, jos pakottamiseen on käytetty väkivaltaista pitelemistä taikka pakottavaa

¹⁸ Tässä luvussa ei kuitenkaan tarkoitus ole tarkastella sitä, minkälaisia oikeustoimia oikeustoimikelvottoman on mahdollista tehdä ilman edunvalvojan valtuutusta, mutta edellä mainittu toteamus ilmentää pääsääntöä, jonka nojalla tässä tarkasteltava elatussopimuskin todennäköisesti saisi pätemättömyyden vaikutuksen.

¹⁹ Mikkola 2021, Parisuhteet, varallisuus ja sopimukset, s. 89.

²⁰ Saarnilehto 2018, Sopimusoikeuden perusteet, s. 42.

hengen tai terveyden vaaraa käsittävää uhkausta. Kyseessä on törkeä pakko, ja mikäli elatussopimus olisi saatu aikaiseksi näillä keinoilla, ei se luonnollisesti sitoisi pakotettua. Törkeän pakon lievempi muoto on määritelty OikTL 29 §:ssä, ja se ilmenee lähinnä henkisenä painostamisena. Käytännössä yleisempää onkin, etät puolisoiden väliset sopimukset syntyvät lievän pakon alla. Avioliiton henkilökohtaisesta luonteesta johtuen tällainen lievä pakko on kuitenkin ilmeisen vaikea todistaa.

OikTL 30 § säätelee petollista viettelyä. Petollisella viettelyllä pyritään saamaan aikaiseksi sellainen tila, että esimerkiksi puoliso suostuu sopimukseen hänelle annettujen, väärin perusteiden takia. Keskeistä on se, että nämä perusteet ovat annettu toiselle osapuolelle erehdyttämismerkityksessä ja siten, että niiden antamisella on ollut oleellista merkitystä sopimuksen tekemiseen erehdytetytyn näkökulmasta. Käytännössä tämä voisi ilmetä niin, että toinen puolisoista esimerkiksi valehtelisi olevansa sairas saadakseen myötätuntoa toiselta ja siten hänet sitoutumaan turhaan elatussopimukseen.

OikTL 31 § koskee kiskontaa. Kiskonnassa hyväksikäytetään toisen ymmärtämättömyyttä, kevytmielisyyttä tai riippuvaista asemaa, jonka seurauksena osapuolten panokset ovat keskenään ilmeisessä epäsuhteessa. Kiskonta voisi ilmetä esimerkiksi niissä tapauksissa, kun puoliset (tai ainakin toinen heistä) olisi jo iäkäs, jolloin toisen tarkoituksena olisi sopia ilmeisen kohtuuton tai yltäkylläinen sopimus, käyttäen hyväksi toisen ymmärtämättömyyttä. Olennaista tässä perusteessa on se, että toisella osapuolella on heikko asema, jota hyväksikäytetään.

OikTL 33 § säätelee kunnianvastaisesta ja arvottomasta menettelystä, joka sopisi mielestäni väljyytensä ja täydentävän tarkoituksensa vuoksi parhaiten perusteeksi elatussopimuksen pätemättömyyteen vedotessa. Kunnianvastainen ja arvoton menettely voi sinänsä olla mitä tahansa, sillä siinä otetaan huomioon esimerkiksi vanhuudenhöperyys, erehdyttämistarkoitus, olosuhteet sopimusta tehdessä, tietämättömyys tai sopimuskumppanien välinen suhde. Toki kunnianvastaisuus ja arvoton menettely riippuu ihmisten arvoista ja esimerkiksi eri uskontokuntien edustajilla voi olla hyvin erilaiset käsitykset siitä, mikä on arvotonta tai kunnianvastaista menettelyä. Pätemättömyysperusteeseen vetoajan onkin osoitettava kunnianvastainen ja arvoton menettely toteutuneeksi.²¹

²¹ Saarnilehto 2018, Sopimusoikeuden perusteet, s. 115 – 125.

Avioliiton jälkeiselle ajalle solmittavasta elatussopimuksesta (tai oikeastaan kaikkien elatussopimusten osalta) ja sen pätemättömyydestä on varsin vähän tutkimustietoa. Professori ja tutkija Tuulikki Mikkola on esitellyt artikkelissaan OikTL 3:n luvun perusteiden soveltumista toiseen puolisoiden tekemään sopimukseen, eli avioehtosopimukseen.²² Mikkolan mukaan avioehtosopimuksen sisältöä määriteltäessä on harkittava vakavasti, sillä sopimussitovuus on sen osalta korostuneessa asemassa, eikä luottamista ole siihen, että sopimuksen tekohetken varomattomuus olisi myöhemmin paikattavissa oikeustoimiopillisilla doktriineilla. Edellä esitettyä voi toki pitää itsestäänselvyyttenä – kaikkia sitoumuksia on hyödyllistä harkita tarkkaan. Se, minkä takia juuri aviopuolisoiden on harkittava erityisen tarkasti sitoumuksia suhteessa toisiinsa, johtuu etenkin todistustaakasta ja näytön hankinnan hankaluudesta tällaisessä korostetun henkilökohtaisessa suhteessa. Kuten jo todettu, lievä pakko ilmenee lähinnä henkisenä painostamisena, jolloin sen todeksi näyttäminen voi olla erittäin vaikeaa. Toki tosiseikaston selkeästi täytyessä tilanne muuttuu, eikä sopimuksen säännönmukaisia tarkoituksia ole tarkoitus saattaa loppuun mikäli havaitaan, että toista osapuolta on esimerkiksi vilpillisesti erehdytetty.

Nähdäkseni Mikkolan esittämät huomiot ovat relevantteja myös elatussopimuksen, kuten muidenkin puolisoiden välisten sopimuksien kannalta, sillä vähäisen oikeuskirjallisuuden ja erityissääntelyn puutteessa analogian vaikutus korostuu.

²² Mikkola 2024, Oikeustoimilain pätemättömyysperusteet ja avioehtosopimus, s. 9

3 Tuomioistuimen määräämä elatusapu

3.1 AL 48 §: Elatustuomion edellytykset

Kuten olen jo aikaisemmin esittänyt, voi avioeron jälkeinen elatusapu perustua puolisoiden tekemään sopimukseen tai tuomioistuimen päätökseen. Tässä luvussa on tarkoituksena tarkastella niitä edellytyksiä ja perusteita, joilla tuomioistuin voi määrätä toisen puolisoista maksamaan elatusapua sen jälkeen, kun avioero on tullut lainvoimaiseksi. Elatusapua haluavan puolison on esitettävä vaade siitä avioero- oikeudenkäynnin yhteydessä liitännäisvaatimuksena. Lainvoimaisen avioeron jälkeen elatusapua ei voida nimittäin enää menestyksellisesti vaatia nostamalla puolisoaan vastaan erilliskanteen.²³

Oikeus vaatia avioeron jälkeistä elatusapua perustuu AL 48 §:ään, jonka mukaan ”kun tuomitaan avioeroon tai avioliitto kumotaan ja puolison katsotaan tarvitsevan elatusapua, tuomioistuin voi velvoittaa toisen puolison suorittamaan elatusapua sen mukaan kuin hänen kykynsä ja muihin seikkoihin nähden harkitaan kohtuulliseksi”. Lainkohdan tosiasiallinen käyttöala on melko kapea ja tähän vaikuttavia syitä ovat todennäköisesti naisten itsenäisyys ja kouluttautuneisuus, kuten myös kattava julkinen sosiaaliturva. Vielä vuoteen 1987 asti elatusavun saaminen edellytti muiden edellytysten ohella myös sitä, että puoliso ei ollut syyppää avioeroon. Nykyisin syyllisyyskysymykselle ei kuitenkaan anneta merkitystä.²⁴

Oikeuskirjallisuudessa on AL 48.1 §:n perusteella hahmotettu kolme erityistä perustetta, joiden tulee täytyä, jotta avioeron jälkeistä elatusapua olisi mahdollista saada. Perusteiden mukaan *elatusapua vaativan on oltava elatuksen tarpeessa, toisen puolison on oltava kykenevä sitä maksamaan ja elatusavun vahvistamisen täytyy muihinkin seikkoihin nähden olla kohtuullista*.²⁵ Näiden lisäksi on esitetty, että *elatusavun tarpeen tulisi johtua avioliitosta*.²⁶ Kaiken lähtokohtana on kuitenkin elatuksen tarve, jota pidetään suomalaisessa elatusapujärjestelmässä keskeisenä. Tämä ilmenee siten, että elatusvelvollisuus on suoraan sovellettavaa oikeutta silloinkin, kun puolisoiden varallisuussuhteisiin sovelletaan toisen valtion

²³ Ks. lisää Lohi 2023, Aviovarallisuus oikeus, s. 347: Mikäli vaatimus koskee avioliiton ajalta maksettavaa elatusapua, voidaan se saattaa tuomioistuimen käsiteltäväksi sekä erillisenä riita-asiana, että avioeron tai yhteiselämän lopettamista koskevan asian liitännäiskysymyksenä. Sen sijaan avioeron jälkeisen elatusavun osalta AL 48.1 § jättää tulkinnanvaraa sanamuotonsa takia. AL 48.1 §:ssä nimittäin sanotaan ”kun tuomitaan avioeroon” joka sanamuotonsa mukaan vaikuttaa siltä, että puolison täytyy esittää elatusapuvaatimuksensa nimenomaan avioeroa koskevan asian yhteydessä, eikä myöhempi erilliskanne olisi mahdollinen.

²⁴ Pyllkkänen 1995, Puolison elatus sukupuolittuneena ilmiönä s. 136–147.

²⁵ Lohi 2023, Aviovarallisuus oikeus, s. 335.

²⁶ Mikkola 2021, Parisuhteet, varallisuus ja sopimukset, s. 63–64.

lakia. Näin on jopa silloin, kun vieraan valtion lain mukaan avioeroon ”syyllinen” puoliso ei olisi lainkaan oikeutettu elatukseen.²⁷

3.1.1 Pääsääntö: Itsensä elättämisen periaate

Elatusavun saamisen tarpeellisuus ilmentää itsensä elättämisen periaatetta. Puolison tulee mahdollisuuksien mukaan koettaa avioeron jälkeen huolehtia itsenäisesti omasta elatuksestaan – vaikka hän olisi saanut elatuksensa kokonaan tai pääosin puolisonsa tuloista tai muusta varallisuudesta. Tuloista voi huolehtia niin työansioilla tai eläkkeellä, varallisuutta realisoimalla ja jopa yhteiskunnan sosiaaliturvaa hyödyntämällä. Vasta kun nämä tulonlähteet ovat osoittautuneet riittämättömiksi, on mahdollista kääntyä entisen puolison suuntaan.²⁸

Mikäli tuomioistuin siis päätyy katsomaan, että puoliso ei ole avioeron jälkeen elatuksen tarpeessa, toista puolisoa ei voida velvoittaa maksamaan hänelle elatusapua. Merkitystä ei anneta sille, että hänellä olisi siihen taloudelliset edellytykset, sillä elintason – jopa merkittävä – laskeminen avioeron myötä ei ole syynä elatusavun maksamiselle Suomen oikeuskäytännössä. Todella suuret varallisuuserot ovat toki harvinaisia, ja asemaa tasataan usein jo osituksen hetkellä, mutta silti nähdäkseni ratkaisukäytäntö on verrattain ankaraa.

Vaatus elatusavusta voi kariutua myös siihen, ettei toisella puolisoilla yksinkertaisesti katsota olevan riittävän vahvaa elatuskykyä. Elatusavun suorittamista voidaankin vastustaa puutteellisen elatuskyvyn perusteella, vaikka taloudellinen asema olisikin hieman vahvempi kuin vaatijalla. Velvollisuutta niukkuuden tasajoelle ei ole, vaan puolison on saatava pitää itsellään aina se, mikä on vaadittu kohtuullisen elintason ylläpitämiseksi.²⁹

Kohtuullisuusvaatimusta sovellettaessa elatuksen tarpeen ja elatuskyvyn rinnalla on tarkoituksena arvioida tilanteen kokonaiskuvaa. Huomioon voidaan ottaa esimerkiksi avioliiton kesto, sen aikaiset toimet sekä muita yksilöllisiä piirteitä.³⁰ Tällaisia piirteitä voivat olla puolisoitten ikä, lasten lukumäärä, ammatit, sosiaalinen asema, koulutus ja terveydentila. Myös

²⁷ Kangas 2018, Perhevarallisuusosoikeus, s. 66.

²⁸ Lohi 2023, Aviovarallisuusosoikeus, s. 335.

²⁹ Lohi 2023, Aviovarallisuusosoikeus, s. 336.

³⁰ Avioliittolaisissa ei toki ole nimenomaista säännöstä siitä, että puolisoitten avioliiton kesto voisi vaikuttaa mahdollisuuteen saada elatusapua lainvoimaisen avioeron jälkeen. Ks. lisää esim. Kangas 2018, Perhevarallisuusosoikeus s. 66.

ositus otetaan huomioon: mikäli puoliso on saanut osituksessa verrattain paljon omaisuutta, ei välttämättä enää olisi kohtuullista maksaa elatusapua kaiken sen päälle.³¹

3.1.2 Syy-yhteyden vaatimus

Kriteeri siitä, että elatusavun tarve johtuu avioliitosta täydentää edellä mainittuja kolmea perustetta, vaikka sitä ei ole AL 48 §:ssä erikseen yksilöity. Tällainen tilanne on käsillä esimerkiksi silloin, kun puoliso on pitkän avioliiton aikana hoitanut yhteisiä lapsia ja kotia eikä avioeron jälkeen työllisty puutteellisen työkokemuksensa tai koulutuksensa takia. Tämäkään peruste ei ole mikään itsearvo elatusavun maksamiselle avioliiton jälkeen. Esimerkiksi korkeimman oikeuden ratkaisussa KKO 2010:3 vahvistettiin perusolettama siitä, että avioliitossakin puolison tulisi ylläpitää koulutustaan tai hankkia ammattitaitoa toivoessaan elintasonsa säilyvän toimeentulotukea paremmalla tasolla mahdollisen avioeron varalta.³²

Vaatimus elatustarpeen ja avioliiton välisestä syy-yhteydestä ei ole aivan ongelmaton. Mikäli toinen puoliso esimerkiksi sairastuu avioliiton aikana, voidaanko toisen puolison heikon varallisuustilanteen sanoa johtuvan avioliitosta, vaikka se tosiasiallisesti johtuisi sairastumisesta. Seuraavaksi vertaan kahta ratkaisua elatusavun maksamisesta avioliiton jälkeen. Ratkaisut konkretisoivat hyvin Suomen ja Ruotsin ratkaisukäytäntöjen erilaisuutta ja syy-yhteyden vaatimusta. Vaikka toinen ratkaisuista on tehty Ruotsissa, on se mielestäni mielenkiintoinen myös suomalaisten näkökulmassa. Suomi ja Ruotsi sijaitsevat verrattain lähekkäin ja niiden oikeus on verrattain samankaltaista. Avioliiton jälkeisestä elatusavusta on suhteellisen vähän ratkaisukäytäntöä ja oikeuskirjallisuutta, joten ei olisi mahdotonta, että ruotsalainen ratkaisu saisi merkitystä myös suomalaisessa oikeuskäytännössä, etenkin vaikeissa tulkintatilanteissa.

Ratkaisussa KKO 2004:104 tuodaan esille kriteeri syy-yhteyden vaatimuksesta. Ratkaisutekstin perusteluiden mukaan puolison elatusapu avioliiton päättymisen jälkeen on kohtuullista ja tulee yleensä kysymykseen vain silloin, kun toinen puoliso on jäänyt vaille itsenäistä elatuskykyä itse avioliiton takia. Avioero ei siis sellaisenaan ole peruste elatusavun

³¹ Mikkola 2021, Parisuhteet, varallisuus ja sopimukset, s. 64. Ks. myös luku 2.1, jossa osituksen vaikutusta elatusvelvollisuuteen avioeron jälkeen tarkastellaan lähemmin.

³² Ks. KKO 2010:3, perusteluiden kohta 13: A on työkykyinen, joten on kohtuullista edellyttää, että hän esimerkiksi kouluttautumalla pyrkii hakeutumaan työelämään ja siten vastaamaan omasta elatuksestaan.

saamiselle.³³ Ratkaisu ei kuitenkaan sinällään aseta ehdotonta vaatimusta syy-yhteydelle. Esimerkiksi Tapani Lohi puolustaa ajatusta siitä, että AL 48.1 §:n mukainen kohtuullisuuskriteeri voi täytyä myös ilman syy-yhteyttä ja näkee, että riittävän perusteen elatusavulle voi tarjota jo se seikka, että tyydyttävää elatuskykyä vailla oleva puoliso on toiminnallaan kodin ja perheen hyväksi myötävaikuttanut toisen puolison ansiokyvyn ja varallisuustilan parantumiseen. Suomessa onkin päädytty (enintään) määräaikaisen elatusavun maksamiseen niissä tilanteissa, kun elatustarve ei johdu ainoastaan menneestä avioliitosta.³⁴

Naapurimaassamme on kuitenkin otettu meitäkin tiukempi suhtautuminen syy-yhteyden vaatimukselle. Ruotsalaisessa ratkaisussa NJA 1998 korkein oikeus päätyi hylkäämään ja samalla kumoamaan alemman oikeusasteen päätöksen elatusapuvaatimuksesta sillä perusteella, että puolison kyvyttömyys elättää itseään johtui tosiasiallisesti hänen sairaudestaan, eikä avioliitosta ja sen asetelmasta. Merkitystä ei annettu sille, että avioliitto oli kestänyt 27 vuotta ja elatusapua vaativalla puolisollla oli ainoastaan peruskoulututkinto, tai sille että hän oli ollut sairaseläkkeellä jo useamman vuoden ajan.³⁵ Ruotsalaisessa oikeuskirjallisuudessa onkin todettu, että Ruotsin korkein oikeus on tällä ratkaisullaan tehnyt syy-yhteyden vaatimuksesta ehdottoman edellytyksen elatusavun maksamiselle.³⁶

³³ Ks. KKO 2004:104, perusteluiden kohta 10: Puolison elatusapu avioliiton päättymisen jälkeen on kohtuullista ja tulee yleensä kysymykseen vain silloin, kun toinen puoliso on jäänyt vaille itsenäistä elatuskykyä avioliitosta johtuen.

³⁴ Lohi 2023, Aviovarallisuus oikeus, s. 338–339.

³⁵ NJA 1998 s. 238.

³⁶ Agell – Brattström 2022, Äktenskap och samboende, s. 71.

4 Elatusavun maksutavat

4.1 Kerralla kaikki vai toistuvat suoritukset loppuelämän ajan?

Tässä luvussa on tarkoituksena tarkastella elatusavun maksamisen eri tapoja, sekä perehtyä maksutapojen muuttuvaan oikeuskäytäntöön KKO:n ratkaisuiden avulla. Elatusavun maksamisen edellytysten täytyessä tuomioistuin voi vahvistaa sen joko toistaiseksi tai määräajaksi (AL 48.2 §). Poikkeuksellisesti tuomioistuin voi myös määrätä koko elatusavuksi katsotun summan maksettavaksi yhdellä kertaa.³⁷

Oikeuskäytännön perusteella elatusavun maksaminen määräaikaisesti, lähinnä avioerotilanteen ylimenovaiheen ajaksi onkin käytännössä yleisin tapa, vaikka mitään ensisijaisuusmääräystä avioliittolakiin ei ole kirjattu.³⁸ Elatusapua on kohtuullista (kummankin osapuolen kannalta) maksaa määräaikaisesti etenkin silloin, kun puolison taloudellisen aseman on odotettavissa parantuvan tietyn ajan kuluttua tai silloin, kun elatuksen tarve ei suoraan johdu avioliitosta. Toisaalta KKO:n linjaus näyttää olevan elatusavun määräaikaisuus, vaikka puolisollla voisi olla tosiasiallinen tarve toistaiseksikin maksettavalle. Esimerkiksi tapauksessa KKO 2010:3 elatusapua vaativa puoliso A oli käytännössä täysin elatuskyvytön ja varaton avioliiton loppuessa, eikä hänellä ollut edes kunnollista suomen kielitaitoa. KKO kuitenkin katsoi, että A olisi työikäinen- ja kykyinen, jolloin A:n entinen aviopuoliso määrättiin maksamaan elatusapua vain määräaikainen ajanjakso, jonka aikana A:n olisi mahdollista saada asiansa siihen tilaan, että hän kykenisi vastaamaan itse omasta elatuksestaan. A oli vuonna 2010 KKO:n antaessa tuomion 53-vuotias vailla ammattikoulutusta ja työkokemusta. En pidä häntä ikäloppuna, mutta verrattain vanhana kouluttautumaan ja työllistymään, etenkin ilman kunnollista kielitaitoa.

Toisinaan elatusapu voidaan määrätä kaikki samalla kertaa maksettavana, mikäli katsotaan, että elatusvelvollisen varallisuusolot ja muut seikat antavat siihen aiheita. Aiheita voi esimerkiksi antaa se, että elatusvelvollisella on paljon realisoitavaa varallisuutta, mutta ei juurikaan tuloja sekä on syytä epäillä, että hän ei tulisi huolehtimaan asianmukaisin tavoin määräajoin maksettavaksi määrätyn elatusavun suorittamisesta, esim. ulkomailta asumisen tai muun maksuhaluttomuuden takia.³⁹ Kertasuoritteinen elatusapu on kuitenkin harvinainen vaihtoehto,

³⁷ Kangas 2018, Perhevarallisuus oikeus, s. 66–67.

³⁸ Hallituksen esityksessä koskien avioliittolakia vuonna 1986 lausutaan kuitenkin seuraavasti: ”puolison elatusavun tarve ei välttämättä ole jatkuva, vaan se voi rajoittua tiettyyn siirtymäajanjaksoon eron jälkeen”. Edellä esitetyn voidaan katsoa korostavan määräaikaisen elatusavun ensisijaisuutta. Ks. lisää HE 62/1986, s. 60.

³⁹ Lohi 2023, Aviovarallisuus oikeus, s. 339.

eikä siihen suhtauduta oikeuskäytännössä myönteisesti – etenkin silloin, kun maksuvelvollinen on sitä vastustanut. Esimerkiksi tapauksessa KKO 1992:33 kaikissa oikeusasteissa vaadittiin elatusavun määräämistä kertasuoritteisena maksettavaksi. KKO päätyi kuitenkin vahvistamaan elatusavun ainoastaan määräaikaiseksi.

Elatusapu on myös mahdollista määrätä toistaiseksi maksettavaksi. Oikeuskirjallisuudessa tähän päättämistä on kuitenkin kritisoitu jonkin verran, sillä se luo pysyvän taloudellisen siten puolisoitten välille, joka ei etenkin riitaisissa erotilanteissa ole suositeltavaa.⁴⁰ Oikeuskirjallisuuden esittämään toteamaan on helppo yhtyä: uskoakseni kaikkia osapuolia palvelee eniten se vaihtoehto, jossa entiset aviopuolisot vapautetaan toisiansa kohtaan kaikista velvoitteista, mistä vain mahdollista. Joskus avioliitossa voi esiintyä esimerkiksi väkivaltaa, jolloin on erityisen perusteltua katkaista kaikenlainen yhteys puolisoitten väliltä.

Määräaikainen suoritus on siis nähty kaikista yleisemmäksi tavaksi suorittaa elatusmaksua, joka on nähdäkseniärkevin keino. Toki elatusta tulisi saada tosiasillisen tarpeen, eikä vain käytännönläheisyyden kannalta. Punninta sen välillä, tulisiko yhteys entiseen puolisoon katkaista kokonaan oman henkisen hyvinvoinnin parantamiseksi ja siten myös olla vaatimatta (edellytystenkin täytyessä) toistaista elatusapua, vai saada epäreilu lopputulos voikin olla vaikeaa. Toisaalta, jos katsoo KKO:n ratkaisukäytäntöä, on selvää ettei itse tällaista punnintaa tarvitse juuri harjoittaa, sillä toistaiseksi maksettavaa elatusapua myönnetään vain erittäin harvoin. Ironisesti voidaankin todeta, että KKO ratkaisee valinnanvaikeuden puolestasi.

Seuraavassa luvussa tarkoitukseni on vertailla paria KKO:n tekemää ratkaisua. Vertailu on perusteltua oikeuskäytännön kehittymisen seuraamisen kannalta, sillä ainakin näiden ratkaisujen perusteella on nähtävissä eräänlainen nykyaikaistuminen ja määräaikaisen elatusmaksun ensisijaisuus.

4.1.1 Kehittyvä oikeuskäytäntö: edellytykset yhä tiukempia?

Tapaukset KKO 1992:33 ja KKO 1993:78 ovat melko samankaltaisia olosuhteiltaan, kummassakin avioliitot olivat kestäneet pitkään ja vaimon elatuksen tarve johtui kotiäitinä olemisesta, joka oli omiaan johtamaan ruostuneeseen ammattitaitoon ja itsenäisen elatuskyvyn heikkenemiseen. Kummassakin tapauksista elatusapua tuomittiin maksettavaksi AL 48 §:n nojalla avioliiton jälkeiseltä ajalta – toki näissäkin vain määräajaksi. Toisessa tapauksista

⁴⁰ Kangas 2018, Perhevarallisuus oikeus, s. 68.

määräaika perusteltiin osituksen toimittamisella sekä vaimon mahdollisuuksilla palata työmarkkinoille, kun taas toisessa määräaika perustui vaimon eläkeiän saavuttamiseen.

Edellä mainituista ratkaisuista ehti kulua noin 10 vuotta, kunnes tuli ratkaisu KKO 2004:104. Tiivistettynä tässä tapauksessa oli kyse siitä, että A vaati itselleen elatusapua entiseltä aviopuolisoltaan B:ltä, koska hän oli elatuksen tarpeessa. A oli vain ylioppilasmerkonomi ja hän oli viettänyt kotona 16 vuotta, sillä se oli välttämätöntä vanhimman lapsen sairauden, lapsien harrastusten sekä puolison ulkomailla työskentelyn takia. B vastusti elatusavun määräämistä vedoten siihen, että A:n kyvyttömyys elättää itseään ei johtunut avioliitosta sekä hänellä oli mahdollisuus työmarkkinatuen saamiseen. B:llä ei ollut myöskään taloudellisia mahdollisuuksia A:n elättämiseen. Hovioikeuden tuomiossa B veloitettiin maksamaan elatusapua niin avioliiton ajalta sekä sen jälkeen, siihen asti kunnes nuorempi lapsi täyttää 18 vuotta. Elatusapua olisi siis tässä tapauksessa maksettu vielä noin 5 vuoden ajan avioliiton jälkeen. B kuitenkin valitti KKO:hon, joka muutti hovioikeuden ratkaisua. Vaimolle päädyttiin myöntämään vaatimansa määrät elatusapua avioliiton aikana, mutta sen sijaan KKO hylkäsi kokonaisuudessaan avioliiton päättymisen jälkeiseen aikaan kohdistuneen elatusapuvaatimuksen. Tätä KKO perusteli lain pääsäännöllä, eli sillä että elatusvelvollisuus päättyy avioeroon, sekä sen ettei tapauksessa ollut erityistä syytä tuomita elatusapua avioeron jälkeiseltä ajalta. Vaimo oli nimittäin saanut osituksessa varallisuutta sekä hieman perintöä, joten katsottiin että hän tulee pärjäämään. Naisoikeuden tutkimussuunnan edustaja (nykyään oikeuden ja sukupuolen tutkimus) Eva Gottberg toteaaakin oikeustapauskomentaarissaan, että ratkaisusta huokuu ”yllättävänkin nostalginen säätyajattelu”. Gottbergin mukaan 2004 tehdystä ratkaisusta on verrattain samankaltaiset lähtökohdat kahden 90-luvulla tehdyn ratkaisun kanssa, mutta vuonna 2004 avioliiton jälkeistä aikaa koskeva vaatimus hylättiin kokonaisuudessaan – eikä edes siirtymäkaudelle ei siis myönnetty määräaikaista elatusapua.⁴¹

4.1.2 Katse eteenpäin: KKO:n ratkaisujen ennakkotapausarvo

Edellä esitetyssä kappaleessa esitelty KKO:n ratkaisu ei toki ole lainvastainen, mutta se osoittaa lain henkeä. Verrattaessa tapausta 2004:104 tapauksien KKO 1992:33 ja KKO 1992:78 kanssa, eivät perustelut juuri anna vastausta siihen, miksei edes siirtymäkaudelle tuomittu elatusapua.⁴²

⁴¹ Gottberg 2005, Lakimies (6) s. 953.

⁴² Ks. KKO 2004:104, perusteluiden kohta 11: ”A on koulutukseltaan ylioppilasmerkonomi ja hän on ollut työssä ennen avioliittoa 10 vuotta. Jäätyään ensimmäisen lapsen synnyttyä pois työstä kotia ja lapsia hoitamaan hän ei avioliiton aikana ole ollut ansiotyössä. Tämä vaihe on jatkunut 16 vuotta ja avioliiton päättyessä A on ollut 49-vuotias. Hän on työkykyinen eivätkä hänen ikänsä ja ansiotyöstä poissa olemisensä kohtuuttomasti

Perusteluissa esitetään esimerkiksi, että A on ollut kotona työttömänä 16 vuotta ja hän on avioliiton päättyessä ollut 49 vuotias. Sen jälkeen todetaan, että A on perinnönjaossa ja osituksessa saanut omaisuutta, joka helpottaa hänen kykensä selvitä itsenäisesti omasta elatuksestaan. Nähdäkseni ratkaisun perusteluissa olisi ollut parempi painottaa ainoastaan sitä, että A on saanut rahaa osituksessa ja perinnön kautta, mutta olla lausumatta siitä, että 16 vuoden työttömyys ja 49-vuoden ikä eivät kohtuuttomasti estä A:n työllistymistä. En toki ole työllisyystilanteen asiantuntija vuodelta 2004, mutta näin 20 vuotta myöhemmin on todettava, että edellä esitetyt tekijät olisivat nykypäivinä merkittävä painolasti työmarkkinoille uudelleen hakeutumisessa. Esimerkiksi teknologian ja muiden tietoyhteiskuntamme uudistuksien perässä pysyminen on huomattavan vaikeaa, jolloin nykypäivän työelämään voisi olla huomattavan vaikeaa ponnistaa 16 vuoden tauon jälkeen.

Lisäksi tapauksessa KKO 2004:104 vaimo oli ollut kotona sen takia, että hän oli mahdollistanut puolisonsa työskentelyn ulkomailla, sekä hoitanut puolisoiden yhteistä, sairasta lasta. Mielestäni näihin syihin olisi tullut kiinnittää enemmän huomiota, sillä KKO:n mukaan B:n tulot olisivat niin suuret, että hän kykenisi elatusapua vaikeuksista suorittamaan.⁴³ Aikaisemmin ratkaisutekstissä myös todetaan, että B on saanut huomattavaa korvausta siitä, että hän on suorittanut työtehtäviä ulkomailla. Mikäli siis A olisi halunnut olla itse töissä, ei B olisi voinut työskennellä ulkomailla. Toisaalta miksei B olisi hoitanut sairasta lasta kotona, ja antanut siten A:lle mahdollisuuden työskentelyyn. Tällaiset asiat on kuitenkin jätettävä perheen sisällä päätettäviksi, jonka takia tuomioistuimen vastuulla on tehdä vastuullisia päätöksiä ja etenkin vastuullisia perusteluita, sillä KKO:n ratkaisuille annetaan ennakkotapausarvoa ja muuten puutteellisen oikeuskirjallisuuden ja tutkimuksen valossa perusteluihin on helppo nojautua myös jatkossa.

Nähdäkseni juuri kyseistä ratkaisua 2004:104 ei ole perusteltu hyvin, tai etenkään aikaa kestävästi. Esimerkiksi nyt vuonna 2024 työelämään ei ole helppo palata 16 vuoden tauon jälkeen, 49-vuotiaana. Lisäksi ratkaisu viestittää sitä, ettei kotiäitinä oleminen ole arvokasta. Kyseisessä tapauksessa A, eli äiti oli kuitenkin hoitanut sairasta lasta kotona ja täten säästänyt valtion rahoja miljoonia euroja, sillä laitoshoido on tunnetusti erittäin kallista. Suuresti toivoin,

vaikeuttane uuden työn saantia. A:n edellä todetuina tavoin perinnönjaossa ja osituksessa saama omaisuus myös osaltaan helpottaa hänen mahdollisuuksiaan selviytyä itsenäisesti omasta elatuksestaan”.

⁴³ KKO 2004:104: perusteluiden kohta 7: ” B:n tulot ovat niin suuret, että hän kykenee elatusavun vaikeuksista suorittamaan”.

että tuomioistuin ei olisi päätenyt perusteimaan tulevia ratkaisujaan tässä käsitellyn KKO:n ratkaisun – tai etenkin sen perusteluiden avulla, mutta näin kuitenkin tapahtui 2010.⁴⁴

4.2 Elatustuomion muuttaminen

Tuomioistuimen antama elatustuomio ei ole niin lopullinen, ettei sen muuttaminen olisi mahdollista, mikäli olosuhteiden katsotaan olennaisesti muuttuneen. Olen käsitellyt jo luvussa 2.2.1 elatussopimuksen muuttamista, mutta huomionarvoista kuitenkin on, että seuraavaksi esitetyt säännökset koskevat niin puolisoitten välisiä elatussopimuksia kuin elatustuomiollakin määrättyä elatusapua. Sopimuksen tai tuomioistuimen ratkaisun muuttaminen on mahdollista, mikäli olosuhteiden katsotaan muuttuneen (AL 51.1 §). Näin ollen elatusmaksuja voidaan alentaa tai korottaa elämässä tapahtuneiden muutosten takia, joita voivat olla esimerkiksi työttömäksi joutuminen tai palkkatulojen merkittävä nousu. Arvioitaessa olosuhteiden muuttumisen merkitystä elatusavun muuttamisen kannalta tulee toisiinsa verrata elatusavun vahvistamishetkeä ja sitä hetkeä, kun elatusavun muuttamista vaaditaan. Lisäksi huomioita voidaan kiinnittää elatusavun vireillepanoa edeltäneiden kuuden kuukauden aikana vallinneisiin tosiseikkoihin ja olosuhteisiin (AL 51.2 §).

On kuitenkin huomioitava, etteivät merkittävätkään olosuhteiden muutokset välttämättä aiheuta muutosta jo vahvistettuun elatusapupäätökseen tai sopimukseen. Merkitystä annetaan ennen kaikkea olosuhteiden muuttumisen sille. Tarkoituksena ei ole nimittäin luoda tilannetta, että oikeutta pyrittäisiin väärinkäyttämään elatusvelvollisen tai elatukseen oikeutetun toimesta – mikäli havaitaan, että jompikumpi tahoista on tarkoituksellisesti omilla toimillaan pyrkinyt siihen, että olosuhteet muuttuvat elatuskykyyn tai sen tarpeeseen vaikuttaen, otetaan tämä huomioon elatusavun muutosta käsiteltäessä.⁴⁵

Velvollisuus toistaiseen tai määräaikaiseen elatusapuun päättyy, kun elatusapuun oikeutettu solmii uuden avioliiton (AL 48.3 §). Avioliitto ei yksinään aiheuta samaa vaikutusta, mutta elatusvelvollinen voi kuitenkin nostaa kanteen vetoamalla muuttuneisiin olosuhteisiin, jonka perusteella elatusvelvollisuus mahdollisesti lakkaisi.⁴⁶ Elatusvelvollisuus päättyy myös silloin, kun elätettävä tai elatusvelvollinen kuolee. Oikeustilassamme vallitsevan käsityksen mukaan

⁴⁴ Ks. KKO 2010:3 ratkaisun perusteluiden kohta 4. ”Niin kuin Korkeimman oikeuden ennakkopäätöksessä KKO 2004:104 on lausuttu (kohta 10), pääsääntö kuitenkin on, että avioeron yhteydessä avioliiton aikaansaama puolisoitten taloudellinen yhteys lakkaa ja toisen puolison elatusvelvollisuus päättyy”.

⁴⁵ Mikkola 2021, Parisuhteet, varallisuus ja sopimukset, s. 65.

⁴⁶ Kangas 2018, Perhevarallisuus s. 68.

elatusvelvollisen kuollessa tämän kuolinpesä ei ole velvollinen suorittamaan kuoleman jälkeen erääntyneitä elatusapumaksuja.⁴⁷

⁴⁷ Mikkola 2021, Parisuhteet, varallisuus ja sopimukset, s. 64.

5 Johtopäätöksiä

Aviopuolisoiden välistä elatusvelvollisuutta ja erityisesti avioeron jälkeiseen elatukseen liittyviä kysymyksiä käsitellään mielestäni suomalaisessa oikeuskirjallisuudessa ja oikeuskäytännössä suhteellisen vähän, joka ilmentää myös hyvin sen poikkeuksellisuutta. Tuntuu, että tällainen konsepti on Suomalaisille täysin vieras, ja että siihen suhtaudutaan nihkeästi myös tuomioistuimen taholta. Tätä tutkielmaa kirjoittaessa alkoi tuntua siltä, että ikäänkuin puolison maksamalle elatusavulle avioeron jälkeen konseptina ei nähtäisi mitään tarvetta, sillä sen toteutumista pidetään niin harvinaisena. Tämä suhtautuminen on kuitenkin outoa, sillä ilmiön harvinaisuus ei poista sääntelyn tai tutkimuksen tarvetta. Myös eräänlainen asenteellisuus näkyy: ihankuin elatusapua vaativaa puolisoa pidettäisiin jotenkin onnenonkijana, jonka pyrkimystä ei missään nimessä tulisi toteuttaa.

Elatusvelvollisuus avioliiton aikana tai sen jälkeen ei velvollisuutena eroa miehen tai naisen välillä ja samat lainkohdat koskevat sukupuolesta riippumatta. En silti onnistunut tekemään tätä tutkielmaa täysin sukupuolineutraalina tai välttynyt puhumasta naisten ja miesten rooleista, joka osoittaa nähdäkseni hyvin sen, kuinka sukupuolittunut ilmiö on yhä kyseessä. Myös oikeuskirjallisuudessa ja sääntelyssä nousee usein aihetta tutkiessa esille naisten ja miesten välinen tasa-arvo, moderni yhteiskunta sekä naisten hyvä työllisyystilanne ja kouluttautuneisuus. Tavallaan se on totta ja muodollinen tasa-arvo naisten ja miesten välillä toteutuukin Suomessa mielestäni hyvin. Toisaalta muodollisen tasa-arvon toteuttaminen on merkinnyt sosiaaliseen naiseuteen liittyvien oikeusvaikutusten poistumista – naiset nähdään itsenäisinä yksilöinä, joiden elämä, valinnat ja sukupuolten valtasuhteet ovat jääneet sääntelyn ulkopuolelle.⁴⁸ Tämä on lähtökohtaisesti hyvä, mutta uudistuksenkiikko silmissä tulisi myös muistaa tosiasiallisen yhdenvertaisuuden toteutuminen, ei vain muodollisen. En siis koe sitä tarkoituksenmukaiseksi, että naisten ja miesten välisiä eroja yritettäisiin täysin häivyttää lainsäädännöstä, sillä naiset ja miehet eivät ikinä tule olemaan täysin samassa asemassa.⁴⁹ Rohkenen olla myös eri mieltä ”modernisoituneesta yhteiskunnasta”. Käytännössä perhe-elämän mallit ja tavat ovat säilyneet viime vuosikymmenet melko samanlaisina ja yhä vuonna

⁴⁸ Täytyy korostaa, että mielestäni lainsäädännön ei tulisi määritellä sitä, miten naiset elävät tai mitä valintoja he tekevät. En siis tarkoita, että naisen täytyisi olla jokin heikko, holhousta ja turvaa vaativa objekti, jonka suojelu ja pärjääminen elämässä täytyisi lain tasolla vahvistaa.

⁴⁹ Syitä naisten ja miesten väliseen epätasa-arvoon ja siihen, että epätasa-arvo ei ikinä tule kunnolla tasaantumaan on useita, mutta suurin niistä lieköön se, että ainoastaan biologiset naiset voivat tulla raskaaksi ja synnyttää lapsia, jolla on huomattavia vaikutuksia esim. työelämässä ja naisten henkisen ja fyysisen hyvinvoinnin kannalta.

2024 vastuu perheen hyvinvoinnista, kodinhoidosta ja lapsista näyttää yhä kasaantuneen naisen harteille.⁵⁰

Kyseenalaistan myös sopimusoikeudellisten doktriinien soveltumisen puolisojen väliseen sopimusoikeuteen ja näkisin tarkoituksenmukaiseksi oikeuden uudistamisen niin, että se huomioisi tarkemmin puolisojen aseman sopimuskumppaneina. Lainsäädännön uudistaminen voi osoittautua tarpeettoman kunnianhimoiseksi projektiksi, mutta sitovat ohjeistukset ja viranomaisten koulutus voisivat olla paikallaan, jotta esimerkiksi lievän pakon tilanteita pystyttäisiin tunnistamaan paremmin. Puolisojen väliset elatussopimukset ovat toki hyvä idea ja keino varautua tulevaan, mutta voisi olla tarkoituksenmukaista kehittää niitä niin, että määrämuotovaatimukset olisivat hieman tiukemmat. Sopimus voitaisiin vahvistaa esimerkiksi Digi- ja väestövirastossa avioehdon tavoin, jolloin sen syntymisedellytyksiä voisi olla helpompaa kontrolloida etukäteen.

Puolison elatusta vaaditaan todella harvoin tuomioistuimelta, verrattuna esimerkiksi lapsen elatukseen. Ratkaisuja myös ohjaavat realiteetit siinä määrin, etteivät kysymykset avioliiton aikaisista työnjaon ratkaisuista tai kotityön arvon huomioon ottamisesta tosiasiallisesti edes voi aktualisoitua. Tuomioistuimen ratkaisukäytäntö on tiukkaa ja elatusapua myönnetään vain todella rajatuilla edellytyksillä. KKO:n ratkaisuissa perustelut korostuvat ja niille annetaan erityistä ennakkotapausarvoa muun lähdeaineiston puuttuessa. Nähtävissä ei ole ratkaisukäytännön höllentyminen, olihan esimerkiksi vielä vuosina 1992 ja 1993 elatusapua tuomittu määrääjäksi, kun sitä ei enää 2004 tuomittu ollenkaan, vaikka olosuhteet olivat suhteellisen samankaltaiset.

Nähdäkseni tässä tilanteessa KKO:n rooli korostuu ja vastuuta oikeuden muovautumisesta annetaan avioliiton elatusapusääntelyvaatimuksien suhteen liiankin paljon. Tämän vuoksi KKO:n tulee kiinnittää huomiota erityisesti kestävä ratkaisukäynnön tekemiseen, sillä kestävyys takaa myös oikeuden perimmäisen tarkoituksen, eli oikeudenmukaisuuden toteutumisen. Tällä varmistetaan oikeuden toteutuminen tässä hetkessä, mutta myös tulevaisuudessa.

⁵⁰ Ks. esim. nämä tutkimukset: Pääkkönen 2013, Tasoittuvatko ajankäytön sukupuolittaiset erot Suomessa ja SVT 2020–2021, Ajankäyttö.